

Asya Studies

Akademik Sosyal Araştırmalar / Academic Social Studies

Year: 10, Number: 35, p. 179-192, Spring 2026

Hatıran Yeter Filmi Üzerinden Engellilik, Damga ve Sosyal Dışlanma: Sosyal Hizmet Perspektifinden Betimsel Bir Analiz

*Disability, Stigma, and Social Exclusion Through the Film Hatıran Yeter: A Descriptive
Analysis from a Social Work Perspective*

ISSN: 2602-2877 / E-ISSN: 2602-263X

Araştırma Makalesi
Research Article

Makale Geliş Tarihi
Article Arrival Date
31/12/2025

Makale Kabul Tarihi
Article Accepted Date
09/02/2026

Makale Yayın Tarihi
Article Publication Date
31/03/2026

Asya Studies

Dr. Öğr. Üyesi Ceylan Sülü Akgül
Munzur Üniversitesi, Sağlık Bilimleri
Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü
ceylan.sl@hotmail.com
ORCID: [0000-0002-9147-9664](https://orcid.org/0000-0002-9147-9664)

Öz

Çalışma, Hatıran Yeter filmi üzerinden engellilik deneyiminin toplumsal boyutlarını sosyal hizmet perspektifinden değerlendirmiştir. Engellilikte sosyal dışlanma ve damgalanma gibi birçok farklı ayrımcılık biçimi ortaya çıkabilmektedir. Bireyin sosyal dışlanmaya ve damgalanmaya maruz kalması yani toplumdaki konumu ve ilişkilerdeki pozisyonu sosyal hizmetin temel aldığı konuların başında gelmektedir. Buradan hareketle bireyin toplumsal hayattaki konumunu ele alan sosyal model ve Goffman'ın Damga teorisinin öğretilerinden hareketle film analiz edilmiştir. Çalışma nitel araştırma yöntemlerinden doküman analizi tekniği kullanılarak yapılmış, film görsel ve anlatsal bir metin olarak değerlendirilmiş ve içerdiği sahneler, diyaloglar ve olay örüntüleri sistematik biçimde incelenmiştir. Analiz sonucunda; "engelli çocuk ebeveynliğinde psiko-sosyal güçlükler, engelli birey olmanın getirdiği psiko-sosyal güçlükler ve damgalanmaya karşı hak temelli mücadele ve güçlenme" olmak üzere üç ana tema belirlenmiştir. Engelliliğin bireysel bir yetersizlikten ziyade toplumsal yapıların, tutumların ve ilişkilerin ürettiği bir olgu olduğu vurgusu gerek engelli bireyin gerekse de ebeveynlerin yaşadığı güçlüklerde bu yapıların etkileyici olduğu; yine engelli bir bireyin güçlenme ve hak temelli mücadelesinin önemi analiz sonucunda elde edilen temel bulgular arasında yer almaktadır. Çalışma, film analizinin sosyal hizmet disiplini açısından önemini güçlü bir araç olduğunu ortaya koyarken, engellilik olgusunda toplumsal yapılar tarafından üretilen damga ve dışlanma sorununu vurgulaması bakımından alana önemli kazanımlar sağlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Sosyal Hizmet, Engellilik, Damga, Sosyal Dışlanma, Hatıran Yeter

Abstract

Disability may give rise to multiple forms of discrimination, including social exclusion and stigmatization, which constitute core concerns of social work due to their impact on individuals' social positions and interpersonal relationships. Drawing on the social model of disability and Erving Goffman's stigma theory, the film was examined to explore how disability is socially constructed through attitudes, structures, and interactions. Using a qualitative research design, the study employed document analysis, treating the film as a visual and narrative text. Scenes, dialogues, and patterns of events were systematically analyzed. The findings revealed three main themes: psychosocial challenges in parenting a child with a disability, psychosocial challenges of being a person with a disability, and rights-based struggle against stigma and empowerment. The analysis highlights that disability is shaped not only by individual impairment but also by social structures and norms. Furthermore, the study emphasizes the significance of empowerment and rights-based struggle in promoting social inclusion. Overall, the findings demonstrate that film analysis is a valuable methodological tool for social work research and practice.

Keywords: Social Work, Disability, Stigma, Social Exclusion, Hatıran Yeter

Atf Bilgisi / Citation Information

Sülü Akgül, C. (2026). Hatıran Yeter Filmi Üzerinden Engellilik, Damga ve Sosyal Dışlanma: Sosyal Hizmet Perspektifinden Betimsel Bir Analiz. *Asya Studies*, 10(35), 179-192.
<https://doi.org/10.31455/asya.1853004>

“... *Düşünmekten geceleri uyuyamaz olmuştum. Neden kimse beni sevmiyordu ki? Neden bütün dünya ben yokmuşum gibi davranıyordu? Neden diğer insanlardan farklıydım? Ve neden ben? Aklımı oynatmak üzereydim.*”
(Hatıran Yeter, 2024).

GİRİŞ

Siz hiç damgalandınız mı? Farklı, tuhaf veya çirkin olarak etiketlendiniz mi? Fiziksel özellikleriniz veya davranışlarınızdan dolayı topluma yabancı biri gibi hissettiniz mi? O halde siz bu durumdan ötürü meydana gelen umutsuzluk ve utanç duygusunu da tanıyorsunuzdur. Yine o halde bu durumu kabul etmeye ve hayatınızı bu etiket altında sürdürmeye, kendinizi dış dünyaya kabul ettirebilmeye ve onların arkadaşlıklarını kazanmaya çalışıyorsunuzdur (Slattery, 2018: 188-189).

Zihinsel, fiziksel, ruhsal ve duyuşsal yetilerinde çeşitli düzeyde kayıpları bulan ve bu kayıplarından ötürü toplumda diğer bireyler ile eşit koşullarda tam ve etkin katılımı kısıtlanan, tutum ve çevre koşullarından etkilenen bireye engelli denilmektedir (5378 Engelliler Hakkında Kanun, 2005). Engellilik, uzun yıllar boyunca tartışılan ve sosyal hizmet disiplini içinde önemli bir yeri olan olgudur. Tarihsel süreç içerisinde bu olgu; farklı bireysel, toplumsal, dini ve ahlaki parametrelere göre çeşitli biçimlerde tanımlanmış ve bu minvalde farklı kavramsallaştırmalar ortaya çıkmıştır.

Bu modeller dört farklı dönem ve başlık altında kritik edilmiştir. Buna göre ahlaki model olarak ifade edilen ilk dönem; 1800'lere kadar uzanan ve engelliliği bireylerin günah ya da hatalarından kaynaklı ilahi bir ceza olarak gören anlayışı ifade etmektedir. Bu anlayış engelli birey ve ailesinin toplumdan dışlanmasına neden olmuştur. Medikal model (1850); engelli bireyin patolojik durumu üzerine eğilen tıbbi tedaviyi odağına alan sınırlı bir bakış açısıdır. Sosyal model (1970); engelli bireyi toplumsal hayattaki konumu üzerinden tanımlayan ve engelliliği bir dışlanma gereksesi olarak değerlendiren dönemdir. Bu model 1970 yılında engelli hakları örgütü UPIAS (Union of the Physically Impaired Against Segregation) tarafından kurulmuş ve engelliliği toplumsal kısıtlamalar dahilinde (katlar arası merdivenler, yetersiz toplu taşıma ve kişisel ulaşım, uygunsuz konutlar, büro ve fabrikalardaki katı çalışma koşulları, teknolojik cihazların ve aletlerin yoksunluğu vb.) daha yapısal bir boyutta ele almıştır. Berger, Luckmann, Foucault, ve Goffman gibi sosyal inşacılar, engellilik olgusunu yapısal engellerden ziyade dil, söylem, normlar, kültür ve anlamlandırmalar temelinde ele almıştır. Onlara göre toplumdaki egemen fikirler, tutumlar ve adetler beden algısını etkilemekte ve şekillendirmektedir. Burada damgalama, ayrımcılık gibi toplumsal atfedişler de engelliliğe olan bakış açısında belirleyici olmaktadır İnsan Hakları modeli (2006) ise engelli bireylerin farklılıklarını hak temelli bir zeminde savunan bu minvalde yasal boyutta haklarını elde etme mücadelesine odaklanan dönemdir (Attape Özden, 2020: 33-40; Siebers, 2011: 81-83; Shakespeare, 2011: 51-53).

1800'lerden başlayarak 1970'li yıllarda yani sosyal modelin doğuşuna kadar geçen süreçte, engelliğe yönelik bakış açısında toplumsal paradigmalardan belirleyiciliğinin ikinci planda kaldığı görülmektedir. Sosyal modele geçişle birlikte engelli bireylerin karşılaştığı temel engelin bireysel yetersizlikten ziyade toplum tarafından üretilen kısıtlayıcı, damgalayıcı ve ayrımcı tutumlar olduğu vurgulanmış, bu durum sosyal ve kültürel yapının engellilik algısı üzerindeki belirleyici rolünü de ortaya koymuştur. Bu yaklaşım, sosyal hizmetin bireyi çevresi içinde ele alan, sosyal adalet ve insan haklarını merkeze alan müdahale anlayışını güçlendirmiştir. Bilhassa sosyal modelin gelişimi ile engelli bireylerin toplumda görünür olma mücadelesi başlamış, insan hakları modelinin etkisiyle de hak temelli bir mücadelenin kapıları aralanmıştır. Yine sosyal modelin öğretileri doğrultusunda engelliliğin altındaki eksiklik algısının toplumu oluşturan bireyler tarafından inşa edildiği bu ayrımın yalnızca davranışsal öğelerde sınırlı kalmayıp toplumun her alanında kendini hissettirdiği anlaşılmaktadır. Tunca (2020: 46) bu ayrımı “şehirin

ötekisi olmak” tabiriyle nitelendirmiş, her gün kullanılan; kaldırım, cadde, parklar ve toplu taşıma araçları gibi alanlarda da kendini hissettirdiğini ifade etmiştir.

Engellilik doğuştan olabileceği gibi sonradan da ortaya çıkabilecek olan bir durumdur. Bu durum engelli çocuğun ebeveynleri için birçok farklı duygu durumu ve fiziksel yükü beraberinde getirebilmektedir. Altuntaş ve Atasü-Topcuoğlu (2016: 211) bu durumu ifade ederken şükretmekle isyan etmek arasında yan yana giden bir duygu olarak tanımlamakta ve yaşanan psiko-sosyal-ekonomik güçlükler yer vermektedir.

Yapılan bu çalışma, engelliliğin toplumsal anlamlar, söylemler, damgalama süreçleri ve sosyal dışlanma üzerinden inşa edildiğini vurgulayan ve sosyal inşacılığı açıklamada önemli bir referans kaynağı olan Erving Goffman’ın Damga teorisi ve bireyin toplumdaki konumunu vurgulayan sosyal model perspektifinden ele alınmış ve film analiz edilirken bu öğretilere yer verilmiştir.

Goffman’cı Perspektiften Damga Teorisi

Goffman tarafından 1963 yılında yayımlanan Stigma (Damga) adlı çalışma, damgalanmanın anlamı, çok boyutluluğu ve etkileşimselliği üzerine kuruludur. Bu etkileşimsellikte hem olumlu hem de olumsuz sonuçlar bir arada değerlendirilmiştir. Damga ‘benliğin sunulması’ araştırmasının bir parçasıdır ve sembolik etkileşimselliğin de izlerini taşımaktadır. Goffman insan ilişkilerini ve etkileşimlerini insanların kendilerini günlük hayatta sunma bilhassa da kamusal ortamlarda sunma biçimlerini analiz etmeye çalışmıştır. Bu bağlamda damga toplumsal bir parametreden yani toplumun atfettiği eksiklik veya normal olmama algısından oluşabileceği gibi bireylerin kendine atfettiği konumla da ilişkili olabilmektedir (Tunca, 2020: 43-45; Slattery, 2018: 189). Benlik-imesi, bu imgenin oluşturulması ve sürdürülmesi ve korunması onun çalışmasının özünü oluşturmaktadır. Goffman kuramını, ‘normal’ insanların kendilerini topluma sunma biçimi ve ‘bozulmuş kimliklere sahip olanların’ (çirkin, akıl hastası, alkolik, suçlu, engelli bireyler gibi) toplumdaki konumu ve kullandıkları stratejiler üzerine temellendirir (Goffman, 1961/1968; akt., Slattery, 2018: 189).

Goffman’a göre temelde üç damga tipi mevcuttur. İlki; bedensel engeller veya fiziksel bozuklukları, ikincisi; zayıf irade- alkolizm, eşcinsellik, ahlaksızlık, sapkın ve katı inançlar gibi kişilik özelliklerini, üçüncüsü ise dini, etnik veya sınıfsal aidiyetlerle alakalı damgaları içermektedir. Bu tipler zaman zaman iç içe de geçebilmektedir. Engelli bir birey hem dış görünüşü hem de ait olduğu sınıf nedeniyle birden fazla damgaya sahip olabilir. Bu hususta Goffman itibarsızlaştırılabilir veya itibarsızlaştırılmış bir vasfa sahip olma kavramları üzerinden bir ayrıma gider (Goffman, 2014). İtibarsızlaştırılabilir (gözden düşürülebilir) durumdaki birey damgalandığını bildiği bir özellik taşıyor lakin bunu isterse saklayabilir. İtibarsızlaştırılmış yani gözden düşürülmüş bireyler diğer insanların dikkatini hemen çekerler ve damgalarını saklayamazlar. Bağımlı bir birey bu durumu sosyal çevresinden gizleyebilecekken fiziksel engeli olan bir bireyin saklama imkânı olmaması bu ayrıma örnektir (Tunca, 2020: 50).

Damgalı bireyin yaşamını temelde niteleyen şey “kabullenme” durumudur. Birey bu durumunu kabul edebileceği gibi kabullenmeyip sosyal hayatta var olabilmek için çeşitli taktikler de geliştirebilir. Damgasını saklayarak “normalmiş gibi” davranmak yani aldatici görünümü benimsemek bu yollardan biriyken; üstünü örtme yöntemi ile damgası bilinse bile etkileşiminin bozulmaması için arka plana itmeye çalışması da bir yoldur. Son olarak damgasızlar gibi olabilmek için damgalı birey çeşitli mücadeleler ve müdahalelerde de (cerrahi operasyonlar vb.) bulunabilir. Goffman özünde damgalanmış bireylerle “normallerin” iki ayrı insan türü olmadığını vurgular. Damga her yerde var olabilen toplumsal bir süreçtir. Hayatın belli dönemlerinde her birey hem damgalı hem de normal rollerini oynayabilir. Hatta Goffman’a göre ABD’de tam anlamıyla kusursuz sayılabilen tek bir model vardır (beyaz, kentli, heteroseksüel, üniversite mezunu vb.) ve bu modele uymayan herkes bir noktada değersizleştirilme riskiyle karşı karşıyadır. Burada önemli olan damgalı bireyin kimliğine ilişkin başkalarının nelere inandığıdır.

Damgasızlar nelere inanıyorsa onlar da ona inanma eğilimindedir ve bu çok önemli bir olgudur (Goffman, 2014).

Hatıran Yeter Filminin Çözümlemesi

Filmin Künyesi

Yönetmen	Ömer Faruk Yardımcı
Senarist	Ömer Faruk Yardımcı
Yapımcı/lar	Berkin Kaya (aynı zamanda prodüktör) ve Berton Medya (yapım şirketi)
Görüntü Yönetmeni	Mirsad Heroviç
Vizyon Tarihi	16 Şubat 2024
Süre	143 dakika
Tür	Dram
Ülke	Türkiye
Oyuncular (Başlıca)	Aytaç Şaşmaz, Sümeyye Aydoğan, Belçim Bilgin, Ferit Aktuğ, Burak Sevinç, Çağdaş Onur Öztürk, Gözde Cığacı, Furkan Kalabalık, Levent Özdilek, Deniz Türkali

* Filme ait tüm bilgiler yazar tarafından tablolaştırılarak sunulmuştur.

Filmin Konusu

Film, 1980'lerde küçük bir Anadolu yerleşiminde başlayan aile hikâyesiyle açılır. Kaçarak evlenen Adem ve Zehra'nın bir oğulları, 'Baha' olur. Baha bebekken geçirdiği menenjit hastalığı sonucunda işitme yetisini yitirir; bu durum ailenin yaşamını ve Baha'nın çocukluğunu derinden etkiler. Aile hem ekonomik zorluklarla hem de çevresel damgalanma ve önyargılarla baş etmek zorunda kalır. Yıllar içinde Baha yalnız ve izole bir genç olarak büyür; iletişim zorlukları ve sosyal dışlanma onun kimlik deneyimini biçimlendirir. Tek arkadaşı babasının yakın arkadaşının oğlu Kubilay'dır. O da onu tam olarak anlayamaz. Hayatı, kendisiyle benzer deneyime sahip olan Leyla ile tanışmasıyla tamamen değişir. Leyla da işitme engelli bir bireydir. Aralarındaki iletişim sözcüklerden çok beden dili ve işaretlerle kurulur. Leyla, daha iyi gelirlili ve özel eğitim almış bir aileden gelmektedir; okuma-yazma ve işaret dili bilmesi, Baha'nın kendini anlaşılabilir hissetmesini sağlar. Çocukluk arkadaşlığı her yaz kasabaya gelen Leyla ile sürerken, Leyla'nın yokluğu Baha'da derin bir yalnızlık duygusu yaratır. Neticede ikili arasında gelişen ilişki, onları kısa süreli bir mutluluğa taşır ancak toplumsal normlar, aile tepkileri ve yapısal engeller bu mutluluğu tehdit eder.

Zaman ilerledikçe iki genç, ergenlik ve genç yetişkinlik dönemine geçer. Baha'nın ailesi, çocuğunun engeliyle baş etmeye çalışırken hem kendi çaresizliklerini hem de toplumsal önyargıları hissetmektedir. Sürekli kendilerini suçlu hissetmeleri, Baha'ya yetememe duygusu aile içi ilişkilerde derin dramatik etkiler meydana getirmektedir.

Baha ile Leyla arasındaki ilişki, karşılıklı duygusal bağa dayanan ve giderek derinleşen bir birliktelik olarak ilerlemektedir. Ancak Leyla'nın babasının (Bursa'ya) tayinin çıkmasıyla birlikte, ilişkileri kesintiye uğramaktadır. Leyla ve ailesi bu süreçte aniden Leyla'nın hamile olduğunu öğrenir. Bu durum Baha'dan gizlenir ve genç kadının rızası dışında başka bir evliliğe zorlanmasıyla sonuçlanır. Farklı bir ilde olmaları Leyla'nın ananesi tarafından ilişkinin sonlandırılması için bir fırsat olarak değerlendirilir ve Baha'ya Leyla'nın yurt dışına gittiği yönünde bilgi verilir. Baha çok uzun süre Leyla'nın gidiş haberinin üzüntüsüyle mücadele etmek durumunda kalır ve ona hiçbir şekilde ulaşamaz. Tam bu süreçlerde babasının ani ölümüyle de birlikte Baha intiharın eşiğine kadar gelir. Kubilay ve annesinin desteğiyle bu süreçte hayatta kalma mücadelesi verir.

Leyla'nın hamileliği ve ailesinin Baha'nın engelli ve yoksul bir ailenin çocuğu olmasından dolayı engelleyici tutumu gençlerin bireysel hak ve özgürlükleri ile toplumsal normlar arasındaki çatışmayı ve damgalanma durumlarını bir kez daha vurgulamaktadır.

Leyla'nın rızası dışında evlendirilmesi ve trajik ölümü (evlendiği gece balkondan düşerek), Baha'nın yaşamındaki dramatik dönüm noktaları olarak öne çıkar. Film, Baha'nın kendi ayakları üzerinde durma, iş hayatına atılma ve hukuki mücadelelerle kızı Yeşim'in bakım hakkını kazanma sürecini takip eder. Engelli bir birey olarak karşılaştığı toplumsal önyargılar ve ayrımcılık, Baha'nın ebeveynlik sorumluluklarını yerine getirebilmesi için güçlenmesini zorunlu kılar.

Film boyunca damgalanma, ayrımcılık, yalnızlık, aile içi çaresizlik ve güçlenme temaları tekrar eden motifler arasında öne çıkmaktadır. Filmin ana çatışması, Baha'nın kişisel geçmişi ve dışarıdan gelen damgalar ile aile ve kurumların kısıtlayıcı tutumları arasındadır. Özellikle Baha'nın, ilişkisinden bir kız çocuğu (Yeşim) olması ve bu çocukla ilişkisini sürdürebilme mücadelesi; hukuki, toplumsal ve duygusal engelleri aşma çabası film boyunca belirleyici bir tema olarak işlenmektedir. Film, işitme engelli bireylerin kimlik, aidiyet ve ebeveynlik deneyimlerini; toplumsal damgalanma, bakım yükü ve hak temelli mücadele ekseninde ele alarak sona doğru çözümleyici ve düşündürücü bir final sahnesine doğru ilerlemektedir. Sonuç olarak film; sosyal dışlanmaya uğrayan bireylerin deneyimlerini ve ailelerin yaşadığı zorlukları, güçlenme ve hak temelli mücadele ekseninde ele alarak izleyiciye dram temalı bir aktarım sağlamaktadır.

Film boyunca sosyal hizmet disiplinine dair birçok perspektif ön plana çıkmaktadır. Engelli iki gencin ekseriyetle de yoksul ve engelli bir birey olan Baha'nın yalnızlık, ayrımcılık ve damgalanma duygularıyla baş etme süreci izleyicide derin bir melankoli oluşturmaktadır. Gerek engelli genç gerekse de ailesinin toplumda var oluş serüveni çalışmada sosyal hizmet perspektifinden işlenmiştir.

YÖNTEM

Çalışma, Hatıran Yeter filmi sosyal hizmet disiplini üzerinden incelemek ve analiz etmek amacıyla nitel araştırma yöntemiyle kaleme alınmıştır. Tüm çalışma sosyal hizmet ekseninde yorumlayıcı bir paradigmayı temel almış, bu minvalde bilhassa da engelli bir birey olmaya dair yaşam deneyimlerini anlamaya yönelik bakış açısı benimsenmiştir. Çalışmada, nitel analiz yöntemlerinden biri olan doküman analizi yöntemi kullanılmış elde edilen veriler betimsel analiz tekniği ile çözümlenmiştir.

Doküman analizi, araştırmacının müdahalesi olmadan kaydedilmiş tüm yazılı veya görsel belgelerin analizi için kullanılan nitel analiz yöntemidir. Burada; reklamlar, kitap ve broşürler, dergiler, mektuplar, gazeteler, notlar, program kayıtları, filmler vb. ilgili dokümanlar arasında yer almaktadır (Patton, 2002; Corbin ve Strauss, 2008). Doküman analizi yöntemiyle elde edilen veriler betimsel analiz adımlarına uygun olarak kodlanarak temalar halinde sunulmuştur. Bu bağlamda film analizi, sosyal hizmet disiplini açısından önem taşıyan damgalanma, yalnızlık ve ayrımcılık gibi kavramlar üzerinden, engelli bireylerin yaşam deneyimlerine odaklanarak gerçekleştirilmiştir.

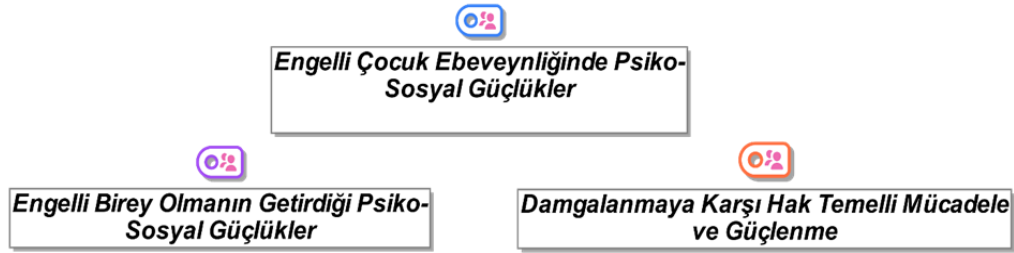
Araştırma sürecinde öncelikle film baştan sona birkaç kez izlenmiş, her izleme aşamasında engellilik kavramının nasıl ele alındığı ve sunulduğu, karakterler arası etkileşimler, mekânsal düzenlemeler, sosyal ilişkiler, kullanılan kelimeler, semboller ve görsel öğeler ayrıntılı olarak not edilmiştir. Bilhassa engelli bireylerin yaşadığı güçlüklerle dair hem açık diyaloglar hem de örtük mesajlar dikkate alınmış ve gerekli notlar alınmıştır.

Veri toplama sürecini takiben filmde elde edilen gözlem ve notlar çözümlenmiş, elde edilen veriler düzenlenmiş, filmde öne çıkan ve tekrar eden unsurlar (kelimeler, ifadeler, durumlar, zaman ve mekân örüntüleri) olgu ve durumların betimlenmesine dayalı olarak üç ana temada derlenmiştir. Temaların oluşturulmasında hem filmin içeriğinden elde edilen bulgular hem de sosyal hizmet alanyazındaki kuramsal tartışmalar da belirleyici olmuştur.

Çalışmanın kuramsal temeli Erving Goffman'ın damga kuramı ve sosyal modelin öğretileri üzerine temellendirilmiştir. Analiz aşamasında özellikle "görünür damga-gizli damga,

normallik, toplumsal rol beklentileri, karma temas gibi” kavramlara yer verilmiştir. Bu perspektif, filmin karakterlerinin toplumsal sistem içinde nasıl konumlandığını, hangi davranışların norm dışı kabul edildiğini ve bu norm dışı konumun birey üzerindeki etkilerini derinlemesine değerlendirme imkânı sunmaktadır.

Filmin kurgusal bir yapısı olması çalışmanın analiz sürecindeki sınırlılıklarından biridir. Buna rağmen film, toplumsal gerçekliklerin izlerini taşımakta; bu nedenle analiz, filmin kendi bağlamı içinde yapılırken aynı zamanda sosyal hizmet disiplini için anlamlı olabilecek çıkarımlara odaklanmıştır. Ana temalara ait bilgiler MAXQDA 2024 programı tarafından elde edilen aşağıdaki şekilde verilmektedir. (Bkz. Şekil 1)

Şekil 1. Ana Temalara Dair Kodlamalar

BULGULAR VE TARTIŞMA

1.Engelli Çocuk Ebeveynliğinde Psiko-Sosyal Güçlükler

Filmde yer alan olay örüntüleri bağlamında engelli çocuk ebeveynliğinin psiko-sosyal güçlükler teması oluşturulmuştur. Bu tema altında engelli bir çocuğa sahip olan ebeveynlerin yaşadığı belirsizlik, suçluluk, çaresizlik, umutsuzluk ve gelecek kaygısına dair anlatılar ön plana çıkmaktadır. Özellikle aile bireyleri arasındaki iletişim biçimleri, güç ilişkileri ve duygusal tepkiler üzerinden ortaya çıkan bu temada filmdeki yapısal ve duygusal dinamiklerin anlaşılması mümkün olmaktadır. Bu bağlamda bu temayı destekleyen sahne içerikleri ve karakter ifadelerine yer verilmiştir.

Baha'nın doğduktan sonra küçük yaşlarda Menenjit hastalığına yakalanması nedeniyle işitme engelli bir birey olması durumunda ailenin yaşadığı suçluluk ve çaresizlik duygusu ise filmde çok güçlü bir şekilde işlenmiştir. Bu duygusal yoğunluk aşağıda yer alan Adem ve Zehra arasındaki diyalogda güçlü bir şekilde aktarılmaktadır:

Zehra: “Ne olursun yapma artık... Bir aydır harap ettin kendini. Konuşmayacaksın yine... Konuşsana artık, Adem! konuş benimle!” (14'.19"-16'.27")

Adem: “O gün... Uyarmıştın beni. ‘Doktora gidelim’ demiştin. Ben yine bildiğimi okudum. Seni dinleseydim eğer şu an... Oğlumuz... Sağır olmayacaktı. Ve ben bunu bile bile bu saatten sonra onun yüzüne nasıl bakacağım?” (14'.19"-16'.27")

Zehra: “Hayır, hayır, hayır! Seninle bir ilgisi yok. Sen de duydun doktorları bu illet böyle bir şeymiş, böyle sonuçlar olabiliyor işte. Hastaneye bir gün önce gitmişiz, bir gün sonra gitmişiz... Bunun önemi yok artık Adem. Adem, yalvarırım, yalvarırım... Ne olursun topla kendini artık. Hem bizim oğlumuz sağlıklı, yaşıyor. İkimizin de sana ihtiyacı var. Sensiz olmaz. Bizim senden başka hiç kimsemiz yok. Bizim birbirimizden başka hiç kimsemiz yok Adem.” (14'.19"-16'.27")

Yukarıda yer alan sahneler engelli bir çocuğun varlığının ebeveynler üzerinde meydana getirdiği suçluluk duygusu, yetersizlik hissi ve ebeveynlik rollerine ilişkin güvensizlik ve belirsizliğin örneklerini sembol etmektedir. Altuntaş ve Atasü-Topçuoğlu (2016: 197-209) ve Bek, Gülveren ve Şen (2012) tarafından yapılan çalışmalar da karakterlerin bu duygularını destekler niteliktedir. Ailede engelli bir çocuğun varlığının kabul edilmesi zaman alan bir süreç

olmakta; çoğu zaman eşler bu engellilikten dolayı birbirini suçlayabilmekte; başlarına gelen bu süreci bir imtihan sebebi olarak değerlendirebilmekte; başlarına gelme nedenlerine dair suçlayıcı bir tutum sergileyebilmektedirler. Ebeveynlerde üzüntü, hayal kırıklığı, korku, yas tutuma, inkâr, suçluluk, utanma ve umutsuzluk gibi karmaşık duygular bir arada yaşanabilmektedir. Yine engelli bir çocuğun bakımından ekseriyetle kadınların sorumlu olma durumunun kadınlarda duygusal ve fiziksel yükü arttırdığı; iş hayatı, eğitim hayatı, sosyal hayat gibi alanlardan uzaklaştırarak, depresyon, panik atak, suçluluk, kendini yetersiz hissetme, umutsuzluk, yoğun yalnızlık ve kaygı düzeyindeki artış gibi psikolojik sorunları tetiklediği de ortaya konmaktadır.

Filmde Adem'in (baba), engelli çocuğu için okul sürecini takip ederken yaşadığı yoğun çaresizlik açıkça görülmektedir. Çocuğu için uygun bir okula ulaşamamanın yarattığı güçlükler karşısında giderek artan bir çaresizlik yaşamaktadır. Bürokratik engeller nedeniyle bir çözüm bulamadıkça kendisini ebeveynlik bağlamında yetersiz hissettiği görülmektedir. Bu durum, Adem'in arkadaşı Nevzat'la yaptığı konuşmadaki şu diyalogda açık bir biçimde ortaya çıkmaktadır:

Nevzat: “Adem. Okullar başlıyor bu Baha'nın bu okul işi ne oldu, bir gelişme var mı?” [...] (18'.25"-19'.08")

Adem: “Çok aciz hissediyorum kendimi ya. Hiçbir işe yaramıyor muşum gibi böyle. Ya... Çocuğunu okula göndermeyen adama baba mı denir Nevzat?” (18'.25"-19'.08")

Engelli bir çocuğa sahip olan ebeveynlerin çocuklarının geleceği için endişelenmesi bilhassa kendilerinin ölümünden sonra “Ben ölünce ne olacak” sorusu, engelli çocuğun tek başına dışarı çıkma durumunda kaybolabileceği endişesi, istismar edilebileceği kaygısı da tespit edilen yoğun duygular arasında yer almaktadır (Altuntaş ve Atasü-Topçuoğlu, 204-210). Filmde Zehra ve Adem, Baha'nın geleceğine dair yoğun belirsizlik ve çaresizlik hissi yaşamaktadır. Kendilerinin ölümünden sonra Baha'nın bakımını üstlenecek kimsenin olmaması, onları oğullarını küçük yaşta oto tamircisine (Babası Kubilay'ın yanına) çırak olarak verme yönünde zorlayıcı bir karara sürükler. Zehra'nın şu sözleri, bu kaygıyı açık biçimde görünür kılmaktadır:

Zehra: “Bizden sonra nasıl olacak, Adem? [...] Biz öldükten sonra kim bakacak ona? Hayatını nasıl idame ettirecek? Olmaz, yapamaz ki! Bir şey yapmamız lazım Adem.” (20'.44"-21'.18")

Engelli çocuk ebeveynliğinin en belirgin psiko-sosyal güçlüklerinden biri olan iletişim kuramama ve duygusal yetersizlik hissi, Adem'in oğluya bağ kurmaya çalıştığı aşağıda yer alan sahnede açık bir biçimde ortaya konmaktadır:

Adem: “Oğlum, canım... Neyin var, güzel yüzlüm? He? Anlat bana hadi. Neye ağlıyorsun yavrum? Ah be çocuğum... Bir anlayabilsem neyin var, bir çözebilsem... Bak, siz annenle anlaşabiliyorsunuz az çok; ana yüreği o, konuşmasa da anlıyor bir bakışından. Ben beceremiyorum ki, anlayamıyorum ki derdini! Bir bilsem, bir anlasam... Yeminle, derman olacaksa bak, dünyayı yakarım senin için be! He?” (33'.13"-34'.06")

Yukarıdaki sahne ise daha önce de değinilen bir gerçekliği bir kez daha vurgulamaktadır. Engelli bireylerin bakıcıları çoğunlukla kadınlardan (anne, kız çocuğu, eş, gelin) oluşmakta ve erkekler bakım ve ilişki kurma sürecinde kadınlara göre daha geri planda kalabilmektedir. Nihayetinde Altuntaş ve Atasü-Topçuoğlu (2006: 207) engelli çocuğun bulunduğu evlerde, erkeklerin evi terk etme eğiliminin fazla olduğu bu durumda zaman zaman boşanmalara neden olduğu sonucunu elde etmiştir. Yine kaleme alınan farklı çalışmalarda babaların engelli çocuk karşısında “şok, inkâr ve utanma” evrelerini aşmakta güçlük çektiklerini, bakım konusunda annelere göre daha geri planda kalabildiklerini bu durumda kaçınılmaz olarak duygusal yetersizlik ve iletişim kopukluğu ile sonuçlandığını ortaya koymaktadır (Özkar, 2020; Gezgin ve Yılmaz, 2022).

Goffman ebeveynlerin yaşadığı suçluluk ve utanma duygusunu fahri damgalanmayla; damgalı bireylerle normaller arasındaki etkileşimi ise karma temas kavramlarıyla açıklamaktadır. Fahri damgalama sonucu toplum engelli çocuğun itibar kaybını ebeveynleriyle de paylaşmaya mahkûm eder. Bu durum ebeveyn ve engelli çocuk arasında psikolojik bir bariyer oluşmasına ve iletişimde yaşanabilecek güçlükler de kapı aralamaktadır. Nihayetinde durum, ebeveynlerin çocuğu bir birey olarak değil, kendi itibarını zedeleyen bir yük olarak kodlamasına neden olmaktadır. Babalar ise bu tabloda daha ağır bedel ödeyen pozisyonda yer alabilmektedir (Goffman, 2014).

2. Engelli Birey Olmanın Getirdiği Psiko-Sosyal Güçlükler

Filmde yer alan olay örüntüleri bağlamında engelli birey olmanın getirdiği psiko-sosyal güçlükler teması oluşturulmuştur. Bu tema altında engelli bir bireyin yaşadığı damgalanma, yalnızlık, ayrımcılık, ön yargı ve engelleyici tutuma dair anlatılar ön plana çıkmaktadır. Filmde engelli bireylerin yaşadığı psiko-sosyal güçlükler özellikle iletişim güçlüğü, sosyal ilişkilerden dışlanma, benlik algısında bozulma ve bağımlılık hissi üzerinden görünür hale gelmiştir. Baha'nın içsel monologlarında engellik durumunun yalnızca fiziksel bir sınırlılık değil aynı zamanda bireyin sosyal çevresiyle kurduğu tüm ilişkileri ve iç dünyasını şekillendiren çok boyutlu bir deneyim olduğunu göstermektedir. Bu sürece dair replikler aşağıda yer aldığı gibidir:

Baha: “Mahalledeki çocuklar aralarına almıyorlardı beni. Sanki kendi bedenime esir düşmüş hapis hayatı yaşıyordum. Sıkışıp kalmıştım. Bir insan bu şekilde nasıl yaşayabilir ki? [...] Zaman geçiyor. Ben büyüyordum. Annemle babam ellerinden geldiği kadar her anımda yanımda olmaya çalışıyorlardı ama iletişim kuramıyorduk. Ne düşündüğümü ne hissettiğimi ne istediğimi kimseye anlatamıyordum...” (16'.57"-17'.25")

Baha: “Nevzat amcanın oğlu Kubilay. Annemle babam dışındaki tek arkadaşım niye bilmiyorum ama o diğer çocuklar gibi değildi. Beni seviyordu. Belki bana acıdığı için? belki de babalarımız arkadaş olduğu için...”

Baha: “Pazar günleri Kubi (Kubilay) ile geçirdiğimiz birkaç saat haricinde yaşadığım her an işkence gibi geliyordu artık bana. Düşünmekten geceleri uyuyamaz olmuştum. Neden kimse beni sevmiyordu ki? Neden bütün dünya ben yokmuşum gibi davranıyordu? Neden diğer insanlar farklıydım? Ve neden ben? Aklımı oynatmak üzeydim.” (26'.25"-26'.44")

Anlaşılmak, iletişim kurmak, sosyalleşmek her bireyin tabiatında olan ve toplumsal bir varlık olabilmenin temel gerçeklerindedir. Engelli bireyler ise bu duyguyu daha yoğun ve derinden hissedebilmektedir. Yapılan çalışmalarda da engelli bireylerin yaşadığı psiko-sosyal güçlerin başında dışlanma, ayrımcılık, ön yargı gibi olumsuz tutumların geldiği tespit edilmiştir. Nitekim bireyin eğitim, barınma, iş imkânı, sağlık, ulaşım gibi hizmetlerden ya da sosyal ilişkilerden dışlanması sosyal dışlanma olarak tanımlanmakta, engelli bireyler ise bu kategoride en çok anılan grubu oluşturmaktadır. Burada engelli bireyin sahip olduğu tutumdan ziyade toplumun engelli bireye ilişkin geliştirdiği engelleyici tutumun en büyük engel olduğu sonucuna varılmıştır (Karataş, 2002; Köten ve Erdoğan, 2014).

Yine engelli bireye hissettirilen küçümseme, aşağılama, acıma ve küçümseme gibi olumsuz duyguların da toplum tarafından inşa edildiği ve bu durumun onlar için son derece olumsuz bir durum olarak nitelendirildiği sonucu elde edilmiştir. Üstelik birey bu duruma hastane, okul, mahalle, alışveriş merkezi gibi toplumsal hayatın her alanında maruz kalabilmektedir (Ege, 2020: 236-237). Goffman toplumun bireyde geliştirdiği “engelleyici tutumun” en büyük engel olduğunu savunmaktadır. Ona göre bu durum varsayılan toplumsal kimlik ile fiili toplumsal kimlik arasındaki uyumsuzlukla ilişkilidir. Toplum, herhangi bir bireyle karşılaştığında onun belirli özelliklere sahip olmasını bekler (varsayılan kimlik), ancak engelli bireyin sahip olduğu kusur bu beklentilerle çakıştığında, bireyi sıradan ve tam bir insan olmaktan çıkıp “lekeli ve itibarsız” birine indirger. Bu bağlamda damga bireyin üzerinde taşıdığı sabit bir özellik değil bir ilişki biçimi, bir stereotip (kalıp yargı) tir. Goffman'a göre “normaller” damgalı

bireyin “aşağılığını” açıklamak ve onun oluşturduğu varsayılan tehlikeyi rasyonalize etmek için bir ideoloji inşa ederler. Bu ideoloji sayesinde damgalı bireye karşı yapılan ayrımcılık haklılaştırılır. Acıma duygusu bile aslında bireyi normal statüsünden uzaklaştıran ve onu eksik gören toplumsal bir inşadır (Goffman, 2014).

Bilhassa Leyla ile tanışana kadar yaşadığı derin yalnızlık, dışlanma ve iletişim kuramama deneyimleri, akabinde de kendi gibi engelli birey olan Leyla’yla tanışmasından sonraki yaşamında ilk kez “anlaşıldığını hissetme” ve “aidiyet kurma” duygusunun sunumu önemli bir geçiş sürecini temsil etmektedir. Babasının (Adem) ani ölümü ve Leyla’nın babasının tayini çıkıp başka bir şehre taşınmasından sonra Baha’nın yaşadığı derin yalnızlık duygusu yeniden tetiklenmiş, engelli bireylerin sosyal çevre yoksunluğuna bağlı kırılğanlıklarının derinleşmesi bir kez daha filmde vurgulanmıştır. Bu sürece dair replikler aşağıda yer aldığı gibidir:

Baha: “Sonra bir gün onu gördüm. Sanki o an benim için zaman durmuştu. Sonra tekrar akmaya başladı tabi. İlk defa bir insan benden kaçmıyordu. Hem de dünyanın en güzel gözlerine sahip insanı. O da benim gibiydi. Demek ki bu dünyada tek değildim başkaları da vardı. [...] Onu gördüğüm andan itibaren başka hiçbir şey düşünememiştim. Bir türlü çıkartamıyordum aklımdan. Madem benden kaçmamıştı belki arkadaş olabilirdik. [...] Onun yanındayken daha önce gerçek manada hiç hissetmediğim bir duygu hissediyordum. Mutluluk... [...] Sanki bir anda bütün dertlerim kuş olup uçmuştu. Hafiflemiştim.” (26’.45”-31’.15”)

Baha: “Kuş uçmaz kervan geçmez bir yerdesin. Su olsan kimse içmez, yol olsan kimse geçmez. Elin adamı ne anlar senden? Çıkarsın bir dağın başına bir ağaç bulursun, tellersin, pullarsın gelin eylersin. Bir de bulutları görürsün. [...] Çın çın ötüyor yüreğimin kökünde şu dünyanın ıssızlığı. Tanrı kimsenin başına vermesin böyle bir yalnızlığı.” (78’.35”-79’.19”)

Anlaşılabileceği üzere engelli bireylerin yaşadığı psiko-sosyal güçlüklerin temelinde iletişime ve anlaşılmanmaya dayalı güçlükler yer almaktadır. Baha’nın kendi gibi işitme engelli başka bireyle (Leyla) karşılaşana kadar yaşadığı yalnızlık duygusu filmde işlenen en önemli temalar arasında yer almaktadır. Yapılan çalışmalar engelli bireylerin iletişim kurma konusunda ortak engellere sahip olma durumu veya konuştuğunda rahat anlaşılmanma durumunun ikincil ilişkilerini ve arkadaşlık tercihlerini etkilediğini göstermiştir. Yine engelli bireylerin kendi gibi engelli başka bir bireyle daha rahat ve kolay iletişim kurabildiği tespit edilmiştir (Alsancak, 2018; Alptekin, 2024).

Baha’nın erken yaşta çalışma hayatına başlamak zorunda kalması, yaşlılarıyla oynayamaması, eğitim hayatından yoksun kalması engelli birey olmasından ötürü yaşadığı psiko-sosyal güçlüklerin bir başka boyutunu gözler önüne sermektedir. Buna dair içsel monolog aşağıdaki gibidir:

Baha: “Babam haklıydı. Alışacaktım belki ama kızgın değildim. Sadece üzgündüm. Çok üzgün... Diğer çocuklar okula giderken ya da oyunlar oynarken ben koca koca adamlar gibi günde on iki saat çalışmak zorundaydım.” (24’.20”-24’.39”)

Eğitim ve iş hayatından geri planda kalmak sosyal dışlanma ve benlik sunumunda diğer önemli parametrelerinden biridir. 80’li ve 90’lı yılları tema edinen film bu konu üzerine oldukça fazla eğilmiştir. Günümüz koşullarında ise bilhassa 2005 tarihinde yürürlüğe giren 5378 sayılı Engelliler Hakkında Kanun ile engelli bireylerin toplumsal yaşama diğer bireylerle eşit ve tam katılımını sağlaması hedeflenmekte ve eğitim, sağlık, istihdam, rehabilitasyon, bakım ve fiziki çevreye erişilebilirlik gibi alanlardaki düzenlemelere yer verilmektedir (5378 Sayılı Engelliler Hakkında Kanun, 2005). Tüm yasal düzenlemelere rağmen yapılan alan taramasında mevcut eksikliklere dair verilerin varlığı da dikkat çekmektedir. Türkiye’de özel eğitim resmi ve özel eğitim kurumları tarafından karşılanmaktadır. Özel Eğitim Anaokulu, İlkokulu ve Ortaokulu,

Bilim Sanat Merkezi, Orta öğretimde hizmet veren okul ve kurumlar, özel eğitim mesleki eğitim merkezi (okulu), özel eğitim iş uygulama merkezi (okulu), rehberlik ve araştırma merkezleri, özel mesleki rehabilitasyon merkezleri, işitme, görme, ortopedik engelli bireyler için açılan okullar ek olarak genel eğitim faaliyeti kapsamında kaynaştırma sınıfları, özel eğitim sınıfları, evde özel eğitim uygulaması, destek eğitim odası ve hastane sınıfı gibi kurumlar ve uygulamalar bulunmaktadır (Karaca ve Bayır, 2021). Eğitime gereksinim duyan engelli öğrenci sayısının fazla olması nedeniyle bilhassa kaynaştırma sınıflarındaki fiziki alt yapı ve eğitimci sayısının az olması; Rehberlik ve Araştırma Merkezlerinde ailelerle iş birliğinde belirli standartların sağlanamadığı, ebeveynlerden bazılarının sürece dahil edilmediği, uzmanlarla yeterli iletişim ve bilgi paylaşımı sağlayamadıkları, ailelere hakları konusunda yeterli bilgilendirme yapılmadığı ve gerekli işbirliğinde eksiklerin olduğu paylaşılan veriler arasındadır (Öztürk, 2023; Dayı, Ataman ve Köşretaş, 2023). Yine görme engelli bir öğrencinin tahtayı yeterince okuyamaması, ortopedik engelli bir öğrencinin okula ve okul içerisindeki erişimde çeşitli zorluklar yaşaması, okul içindeki fiziksel ve sosyal aktivitelere katılım sağlayamamaları bilhassa üniversite ortamında bazı üniversitelerde fiziksel koşulların (asansörlerin sık bozulması, sesli uyarı ve kabartma sisteminin bulunmaması, dik rampaların bulunması, yetersiz engelli tuvaletlerinin olması, ATM ve kantinlerin fiziksel yapısının uygunsuzluğu, öğretim üyelerinin engelli bireylerin anlayacağı şekilde tahtayı ve slaytları betimlememesi, çalışabilmeleri için ayrı bir ders notları olmaması, sınavlardaki belirsizlikler vb.) uygunsuzluğu gibi durumlar engelli bireylerin yaşadığı dezavantajlılığı pekiştirmektedir (Bahadır vd., 2016; Özil, 2023).

Eğitimde yaşanan yapısal eksikliklerin, engelli bireylerin iş gücü piyasasına katılımındaki dezavantajlılıkları da pekiştirdiği anlaşılmaktadır. 2003 yılında yürürlüğe giren 4857 Sayılı İş Kanuna göre işverenler elli veya daha fazla sayıda işçi çalıştırmaları özel sektör işyerlerinde %3 engelli, kamu işyerlerinde ise %4 engelli bireye istihdam sağlamak zorundadır (4857 Sayılı İş Kanunu, md. 30). Engelli bireylerin toplumsal katılımına destek olan bu uygulamaya karşı, iş yerlerinin ceza ödeme zorunluluğu nedeniyle işverenlerin elli kişiden az kişi çalıştırma gibi yöntemlere başvurabilmesinin önünü açmaktadır (Gedikli, 2022: 90). Yine engelli bireyin; engel düzeyi, engelli aylığı alma veya gelir getiren işte çalışma durumları da istihdam alanında yaşadığı güçlükleri etkilemektedir. Yeterli düzeyde eğitime sahip olmayan engelli bireyler istihdamda yer alsalar dahi düşük ücret düzeylerinde ya da uygun olmayan alanlarda istihdam edebilmektedir (Genç ve Çat, 2013; Alptekin, 2024).

Birçok farklı kurumun varlığına rağmen sosyal model ve Goffman'ın damga kuramı çerçevesinde değerlendirmeye gidildiğinde, sosyal içermenin ve fırsat eşitliğinin ötesine geçen, bireyin damgalanarak ayrımcılığa maruz kalmasına zemin hazırlayan yapısal mekanizmaların varlığı dikkat çekmektedir. Goffman, bu durumu bireyin engellilik durumundan bağımsız olarak, toplumun “normal” kalıbını koruma amacıyla ürettiği yapısal baskılardan kaynaklı görmekte, bu bağlamda eğitim ve istihdam sistemlerini damga aracılığıyla bireyi “kendi yerinde” tutarak toplumsal statü hiyerarşisinin sürdürülmesine hizmet aracı olarak görmektedir (Goffman, 2014).

3. Damgalanmaya Karşı Hak Temelli Mücadele ve Güçlenme

Kendi gibi engelli bireyle duygusal bir bağ kuran Baha'nın, ilişkisini sürdürebilmesinin önündeki temel engel Leyla'nın ailesinin hem engelliliğe hem de Baha'nın sosyo-ekonomik durumuna yönelik önyargılı ve dışlayıcı tutumlarıdır. Bilhassa Leyla'nın ailesinin damgalayıcı ve dışlayıcı tutumları, filmdeki hak temelli mücadelenin başlangıç noktasını oluşturmaktadır. Leyla'nın ailesinin engelliliği bir evlilik engeli olarak görmesi sonrasında Leyla'nın rızası dışında başka biriyle evlendirilmesi ve evlendiği gece ölmesinden sonra Baha için çok yönlü bir kayıp deneyim süreci beraberinde gelmektedir. Filmin yaklaşık yetmişinci dakikasından itibaren Baha'nın bu kayıplar karşısında gösterdiği direnç, ayakta kalma, güçlenme çabası ve kızına ulaşma mücadelesi “damgalanmaya karşı hak temelli mücadele ve güçlenme” temasını ortaya çıkaran anlatı örüntülerini oluşturmaktadır.

Baha'nın yaşadığı durumlar karşısında kendi içsel dinamiklerini sorguladığı ve güçlenme yönündeki ilk kararlılığını simgeleyen içsel monologda şu ifadeler yer almaktadır:

Baha: “Ben ayaklanana kadar dedikodular çoktan ayyuka varmıştı. Her şeyi öğrenmiştim. Leylamı zorla başkasına vermişlerdi. Peki ama neden? Neden yapmışlardı bunu? Neden kıymışlardı bize? Bunu öğrenmeden rahat yüzü yoktu bana. Kalbimi söküp paramparça eden kim varsa hesabını sormaya kararlıydım.” (119'.00"-119'.39")

Sosyal hizmetin temel odağını oluşturan güçlendirme yaklaşımının temelinde; kendine güven duyma, kendi haklarının savunucusu olma, eleştirel düşünebilme, baskıcı uygulamalar ve politikalara karşı güçlü olabilmek bulunmaktadır (Erbay, 2019). Thompson (2016) herkesin hayatının bir döneminde güçsüzlüğü deneyimleyebileceğini lakin engelli bireylerin bu durumlara daha yakın olduğunu ifade etmiştir. Baha'nın Leyla'nın annesinin evinden çocuğunu almasından sonra savcının ifadeye çağırıldığı sahnede Savcının Baha'yı dışlayan tavrına karşı Baha'nın kendini savunması, damgalanmaya karşı hak temelli bir duruş geliştirerek güçlenme sürecine girişinin bir diğer önemli temsilini oluşturmaktadır. Bu diyalog aşağıda yer aldığı gibidir:

Savcı: “... Bu insanlar elalem mi? Kızlarının çocuğu... Torunları... Ne güzel sahip çıkmışlar. ‘Bakıcılarla büyütüyorlar’ demiyorsun bir de üste çıkmaya çalışıyorsun.”

Baha: “Ben çocuğuma bakabilirim. O benim evladım. (İşaret dili ile ifade etmiştir)”

Savcı: “Ne belli senin evladın olduğu? Şu tipe, saça sakala bak! Sen kendine bakamıyorsun belli ki! El kadar sabiye nasıl bakacaksın? Dava açsan hakim sana velayeti verir mi sanıyorsun? Kız dedesi ile ananesinde kalacak!” (126'.54"-127'.28")

Baha'nın güçlenme sürecindeki kararlı söylemine dair dikkat çekici sahneye dair alıntı ise aşağıda yer almaktadır:

Baha: “Pes etmeyeceğim anne. Kızımı o iblislerin eline bırakmayacağım merak etme. Eminim Leylamda böyle olsun isterdi.” (129'.20"-129'.28")

Baha ekonomik koşullarını iyileştirerek kızının (Yeşim) velayetini alma mücadelesinde kararlı bir biçimde ilerlemektedir. Birden fazla işte çalışması, kendi potansiyelini keşfetmesini ve özyeterlilik algısının güçlenmesini sağlamaktadır. Bu süreçte sosyal çevresinden gördüğü destek onun güçlenme sürecinin önemli bir bileşeni olarak filmde belirginleşmektedir. Kendi iş yerini açarak ekonomik bağımsızlığını sağlaması ise Baha'nın hem kişisel güçlenme sürecini pekiştirmekte hem de hukuki mücadelesine yeni bir ivme kazandırmaktadır.

Kızının velayetini aldıktan sonraki ebeveynlik deneyimleri, Baha'nın damgalanmaya karşı yürüttüğü hak temelli mücadelenin somut bir sonucu olarak güçlenme sürecinin görünür hale gelmesini somutlaştırmaktadır. Baha'nın Leyla'nın mezarının başında kızı için yaşadığı korku ve güven arasındaki çatışma, Baha'nın hem duygusal hem de hak temelli güçlenme sürecini görünür kılmaktadır. Buna dair diyaloga aşağıda yer verilmiştir:

Baha: “Zaman seninle durdu. Kızımızla yeniden başladı. [...] Okulların açılmasına da az kaldı. O kadar korkuyorum ki kızımızda benim gibi okula kabul etmeyecekler diye. Biliyorum Yeşim benim gibi değil. Sağlıklı normal bir çocuk. Ama elimde değil ne yapayım. Söz konusu kızımız olduğunda hem dünyanın en güçlü adamı hem de en güçsüz adamıyım.” (145'.01"-146'.17")

Engelli bir birey olan Baha'nın ekonomik bağımsızlığını kazanma ve ebeveynlik rolünü yerine getirmek için verdiği hukuki mücadele, filmde hak temelli yaklaşım ve güçlendirme perspektifinin temel ilkeleriyle örtüşecek şekilde ele alınmakta ve film bu mantık çerçevesinde sonlanmaktadır. Bu süreç, bireyin kendi yaşamı üzerindeki kontrolünü arttırma ve toplumsal içermeye aktif biçimde dahil olma çabasını sosyal hizmet perspektifinden yansıtmaktadır.

Goffman, bireyin güçlenme mücadelesini hak temelli bir dil yerine damgalanmış kimliğin yönetimi ve ahlaki kariyer kavramları üzerinden ele almaktadır. Ona göre güçlenme, bireyin toplumsal normları “normal” bakış açısıyla öğrenmesiyle başlayan ancak bu normlara edilgen biçimde boyun eğmek yerine kendine atfedilen damgalı kimliği nasıl idare edeceğini öğrenmesiyle şekillenen bir süreçte ilerlemektedir. Bu ilerleyişte birey, toplumsal etkileşimleri kendi kimliğini koruyup yeniden inşa ettiği bir eylem alanına dönüştürmekte ve bilgi denetimi, ego kimliği ve irade özgürlüğü aracılığıyla toplumsal beklentilere direnç geliştirmektedir. Bu sayede güçlenme, bireyin hem toplumsal baskıya karşı stratejik bir var oluş geliştirmesini hem de benliğiyle kurduğu içsel yüzleşmesi ve empati sürecini içeren dinamik bir mücadele alanına dönüşmektedir (Goffman, 2014).

SONUÇ

Sosyal dışlanma, eğitim, sağlık, ulaşım, barınma, istihdam, sosyal ilişkiler gibi toplumsal hayatın her alanında bireyin bütünleşmediği ve dışarıda kaldığı durumları ifade etmek üzere kullanılmaktadır. Engelli bireyin sosyal dışlanma sürecinde bir diğer yaşadığı ve belki de kendini en çok hissettiren öğelerden diğeri de engelli bir birey olmalarından kaynaklı kendilerini damgalanmış ve ayrımcılığa maruz kalmış hissetmeleridir. Goffmancı paradigma damga kavramını birçok farklı perspektiften ele almış ve en çok da bireylerin kendi elleriyle inşa ettiği ve iletişim ve etkileşim kalıplarıyla sürekli yenilediği bir sürece ışık tutmuştur. Yazılı olmayan fakat toplumu oluşturan bireyler tarafından sürekli yeniden üretilen bu inşada engelli bireyler en çok maruz kalan grubu oluşturmaktadır. Bu minvalde kaleme alınan eserde Hatıran Yeter Filmi üzerinden betimsel bir incelemeye gidilmiş, filmde yer alan sahnelerin günümüzde ne kadar vuku bulduğunu kritik etmiştir.

Sosyal dahil etme sürecinde uygulanan politikalar toplumsal dahil etme ve bütünleşme açısından büyük önem taşımaktadır. Bilhassa sosyal hizmet gibi engelli bireyleri merkezine alan bir disiplin için bu entegrasyonun önemi tartışılmaz bir gerçeklik taşımaktadır. Yapılan birçok olumlu düzenlemeye rağmen bilhassa etkileşimsel yargıların önüne geçilebilmesi şüphesiz bireysel tavır ve toplumsal dinamiklerle de ilişkilidir.

Bu nedenle yapısal ve politik bir perspektiften ziyade kaleme alınan eserde etkileşimsel ve ilişkisel yargılar, dışlamalar ve damgalamalar dahilinde sosyal hizmet perspektifinden bir değerlendirmeye gidilmiş ve yine bireyin toplumsal konumunu şekillendiren kurumlardaki durumu bu minvalde değerlendirilmiştir.

Etik Kurul Beyanı

Bu makale için Etik Kurul onayı istenmemektedir.

Yazarlık Katkısı

Araştırmaya yazarın katkı oranı %100'dür.

KAYNAKÇA

- Alptekin, H. (2024). Engelli bireylerin gündelik yaşamda karşılaştığı sosyal dışlanma pratikleri. *Olgu Sosyoloji Dergisi*, 3(2), 107-117. <https://doi.org/10.58632/olgusos.1570374>
- Alsancak, F. (2018). Sağır toplumun sosyal dışlanma sorunları. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 11(58), 423-429.
- Altuntaş, B. & Atasü-Topcuoğlu (2016). Engelli bakımı sosyal bakım ve kadın emeği. Nika Yayınevi.
- Attepe Özsen, S. (2020). Melike Tekindal ve Seda Attepe Özden (Ed.) Engellilik ile İlgili modeller. Engellilik alanında sosyal hizmet kuram ve uygulamaları İçinde (s. 33-42). Nobel Yayınevi.

- Bahadır, Ş., Dinçer, E., Öner, E., ... Özkaya, A. (2016). Üniversitede engelli öğrenci olmak. *Ufku Ötesi Bilim Dergisi*, 16(1), 27-55.
- Bek, H., Gülveren, H., & Şen, B. (2012). Otistik çocuğa sahip ebeveynlerle normal çocuğa sahip olan ebeveynlerin atılganlık, suçluluk ve utanç düzeyleri bakımından incelenmesi. *Turkish International Journal of Special Education and Guidance & Counseling*, 1(2), 1-7. <https://tijseg.org/index.php/tijseg/article/view/131>
- Corbin, J. & Strauss, A. (2008). *Basics of qualitative research: Techniques and procedures for developing grounded theory*. Thousand Oaks: Sage.
- Dayı, E., Ataman, S., & Kösretaş, B. (2022). Özel gereksinimli bireylerin eğitsel tanılama ve değerlendirme sürecinde iş birliği: aile deneyimleri. *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 42(3), 2663-2693. <https://doi.org/10.17152/gefad.1150770>
- Engelliler Hakkında Kanun, Kanun Numarası: 5378, 07.07.2005/25878 sayılı R.G., www.mevzuat.gov.tr adresinden 07. Ekim 2025 tarihinde erişildi.
- Erbay, E. (2019). Güç ve güçlendirme kavramları bağlamında sosyal hizmet uygulaması. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 19(42), 41-64.
- Feyzioğlu, Ö. (Yönetmen). (2015). *Hatıran Yeter* [Film]. BKM.
- Gedikli, B. (2022). İstihdamda engelli kadın: Sorunlar ve çözüm önerileri. *Marmara Üniversitesi Kadın ve Toplumsal Cinsiyet Araştırmaları Dergisi*, 6(1), 83-103.
- Genç, Y. & Çat, G. (2013). Engellilerin istihdamı ve sosyal içerme ilişkisi. *Akademik İncelemeler Dergisi*, 8(1), 363-394.
- Gezgin, T., & Yılmaz, C. (2022). Türk sinemasında engellilik temsili üzerine bir değerlendirme. *Sosyoloji Notları*, 6(2), 78-99.
- Goffman, E. (2014). *Damga: Örselenmiş kimliğin idare edilişi üzerine notlar*. (Çev.: Ş. Geniş, L. Ünsaldı & S. N. Ağırnaslı), Heretik Yayınları.
- İş Kanunu, Kanun Numarası: 4857, 10.06.2003/25134 sayılı R.G, www.mevzuat.gov.tr adresinden 07. Kasım 2025 tarihinde erişildi.
- Karaca, M. F., & Bayır, Ş. (2021). Türkiye'deki genel amaçlı ve özel eğitim okulları üzerine bir inceleme. *Scientific Educational Studies*, 5(2), 205-232. <https://doi.org/10.31798/Ses.1032654>
- Karataş, K. (2002). Engellilerin toplumla bütünleşme sorunları, *Ufku Ötesi Bilim Dergisi*, 2(2), 43-55.
- Köten, E. & Erdoğan, B. (2014). Engelli gençler, sosyal dışlanma ve internet. *İstanbul Gelişim Üniversitesi Yayınları*.
- Özil, H. (2023). Farklılığı bedenselleştirmek: Sakatlık deneyimleri üzerine fenomenolojik bir araştırma. *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi* (50), 171-194. <https://doi.org/10.21497/sefad.1407735>
- Özkar, M. (2020). Türk sinemasında engelli bireyin temsili: "Tamam mıyız?" ve "Benim Dünyam" filmleri örneğinde bir değerlendirme. *Kurgu*, 28(1), 159-168.
- Öztürk, T. (2023). Özel gereksinimli bireylere yönelik verilen eğitim hizmetlerinin karşılaştırılması: Türkiye-Almanya Örneği. *İstanbul Aydın Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 9(1), 67-84.
- Patton, M. Q. (2002). *Qualitative research and evaluation methods* (3rd ed.). Thousand Oaks, Sage Publications.
- Shakespeare, T. (2011). Dikmen Bezmez, Sibel Yardımcı ve Yıldırım Şentürk (Der.) Sakatlık sosyal modeli. *Sakatlık çalışmaları sosyal bilimlerden bakmak* (s. 51-62), Koç Üniversitesi Yayınları.
- Siebers, T. (2011). Dikmen Bezmez, Sibel Yardımcı ve Yıldırım Şentürk (Der.) Teoride sakatlık: Toplumsal inşacıktan beden yeni gerçekliğine. *Sakatlık çalışmaları sosyal bilimlerden bakmak* (s. 81-98), Koç Üniversitesi Yayınları.

- Slattery, M. (2018). Ümit Tatlıcan ve Gülhan Demiriz (Haz.), *Sosyolojide temel fikirler*. (10 b.). Sentez Yayıncılık.
- Thompson, N. (2016). *Güç ve güçlendirme* (1 b.). (Çev.: Ö. Cankurtaran). Nika Yayınevi.
- Tunca, A. B. (2020). Melike Tekindal ve Seda Attepe Özden (Ed.), *Sakatlık hareketi üzerinden damgalamanın etkileşimliliğinin eleştirisi*. Engellilik alanında sosyal hizmet kuram ve uygulamaları. Nobel Yayıncılık.
-